ACC. N:R M. 13759:1-47

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Västergötland Upptecknare: Axel Johansson, Hvid

Härad: Kind Berättare: olika personer; se uppteckn. bladens baksida!

Socken: Ö. Tollundra Berättarens yrke:

Uppteckningsår: 1955 Född år ..... i .....

Man och kvinna. s. 1-47

N. M. 39

Skriv endast på denna sida

A.-B. GRAHNS TR., LUND

ACC. N:R M.13759:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

N.M. 39
1.

Frågelista 39. Man och kvinna. Olikheter i liv och arbete. "Manliga egenskaper."

Det som var utmärkande för mannen, var i första hand, hans uppträdande och manlighet. Hans utseende, hållning och väsen, var också utmärkande egenskaper. Kunnighet, skicklighet och goda kroppskrafter, också duglighet i sitt arbete, var nog lika goda egenskaper. För längre tillbaks i tiden de, som var skickliga jägare och fiskare. Färdighet och kunnighet i arbete, och även den tidens sport "kraftprov" av olika slag. En uppväxande pojke, skulle i första hand i sitt arbete, visa sin kunnighet och sina krafter. Om han klara alla dessa olika prov, blev han också vad, som fullgod man. Likadant var det med kraftprov och färdigheter, som ej direkt

ACC. N:R M. 13759:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kunde hänföras till arbete, utan får väl nära hänföras till sport. I arbetet ligger det många sådana, kraft och färdighetsprob. Om en pojke kunde i slottern "hålla skär", alltså slå lika fort och lika breda skärar, som de äldre, bära en tunna såg på ryggen, ansågs han, som man fått för att bliva man, blev ju efteråt denna beräkning ganska olika, att efter en tidigare eller senare utveckling av kroppskrafterna. De som voro utrustade med många kroppskrafter, blev därför aldrig räknade, som några riktiga män. Detta s.k. mandomsprov, gav anledning till många samtal. De som utförde hjältebragder av ett eller slag, betraktades som hjältar och beundrades och omtalades, liksom våra dagars idrotts hjältar. Berättaren omtalar att han i sin ungdom, var med deras föregångare, för att gärna en hank: stavgärdsgård,

ACC. N:R M. 13759:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
3.

förparen tyckte icke att han kunde bra nog utföra en del av arbetets finesser. Bland annat sade förparen till honom, som han ej kunde "vässa"; spetsa en stav med ett hugg av yxan, var det ej lönt att han gick till de flicka. De gamlas syn, på sådana färdigheter och kunnighet i arbete, har fortsatt till långt in i nyare tid. Jag minns själv från min ungdom, att de gamla framhöll just sådant. Sport var ju ej så mycket att välja på, annubyting, ryggtag, tyngdlyftning, var nog mest förekommande. Så i dag kan man höra de gamla berätta, om bragder från dessa kraftprov.
I slutet av 1800 och början av 1900 talet, var det en riktig tyngdlyftningsepidemi på hörnvarande ort. Om detta har min far berättat.
Själva anledningen till detta var ett brobygge, som anordnades av s.k. hejare, till att slå

ACC. N:R M. 13759:4
4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
4.

med pålar i älven med. Denne hexare, som även
nu finns kvar på Mölneby-gård, vägde med till-
hörande träklossar 285 pund. Det var någon
som lyckats att lyfta "hexarn", följden av detta
blev en fullkomlig epidemi. Alla som ville
ha sitt rykte om styrka bevarad, måste or-
ka att lyfta den. Den lyftes med eller utan
glidklossarna, hur mycket den vägde mindre
utan glidklossarna har jag glömt. Jag har hört
åtskilliga hundra historier berättas, om lyftning
av denna hexare. Om de som med lätthet lyftat
den, andra med möda, de som ej orkat, men tagit
i så hårt, att de blivit liggande bredvid hexaren
i kramper, om sådana, som lyftat den med
en hand, med två fingrar o.s.v. En gosse, som
lyfta den när han blott var 15 år, om en man
vid namn Lars Knirt, som ensam bar den uppför
en halvtrappa till ett magasin. Själv har jag

ACC. NR M. 13759:5
5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
5.

försökt när jag var en 18-20 år, men jag tillför
dem, som misslyckats. Varför jag berättar
detta, är därför, att lyfta hjälten är med
säkerhet, det största kraftprov och som så
dant, det mest omtalade, som förekommit här
i bygden. Egenskaper, som säges som ~~kat-~~
~~egorisk~~ utmärkande för mannen i motsats
till kvinnan. Det är svårt att besvara.
Egenskaper och vanor är ju ej detsamma
numera som det väl ett fåtal kvinnor, som
för resvände tobak och sprit, men detta
var ju almänt bland män. Motsatta egen-
skaper för man och kvinna, karaktär också
kan inneslutas i det gamla ordspråket.
En man står vid sitt ord, en kärring vid
sin gryta. Om en karl hade särskilt bra
kvinnfolkskyckte, kunde nog orsakerna till
dära många, och även olika.

ACC. N:R M. 13759:6.

Utseende och uppförande, om han var glad, trevlig och hade ett gott nyckte, var lungt vägvande själ. Kunde han då även sjunga och spela, blev han ännu mera omtyckt. Jag frågade mina berättare, om en man med goda ekonomiska omständigheter, hade förde i detta fall, men det besvarade de nekande. Vad som var höviskt hos en man, var att han gick sin väg, rakryggad och ärligt, och icke prata bakvid andra. Ohövisk motsatsen. Hedersbegrepp för mannen i motsats till kvinnan, citerar jag åter det gamla ordspråket. En man står vid sitt ord, en kärring vid sin gryta. Att vissa önskets-befogenheter, räknades ej såsom skamligt för en man, men det räknades, som barnsligt. Och borde mycket litet ha förekommit. När det skedde var det bara, inom den egna familjekretsen, åtminstone bland allmogen.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
6.

ACC. N:R M. 13759:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Såväl hatt, käpp, förskinn, yxa, kniv och klocka var väl, mer eller mindre betydelsefulla för mannen. Här på orten var en käpp, en mycket vanlig brudgumsgåva från 1850 talet fram till 1900 talet. Efter 1900 och fram emot 1930-35, var en käpp med silverkrycka, med inskription, en nästan obligatorisk gåva på 50 och 60 årsdagar. Förskinn, yxa och kniv, hörde väl mer till olika arbetares verktyg och utrustning. Klocka var ju ej vanligt egendom, och betraktades flera år efter 1900, som en lyxgrej. Som exempel kan jag berätta att min far, gamska tidigt hade lyckats skaffa sig en klocka. Denna klocka har jag här i mitt hem, botaniserad är av yttre, vackra, lika, hela klockan är svart. Han var då anställd på en gård här i Frölunda, med rätt många anställda, men i många år var

ACC. N:R M. 13759:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

han ~~sparade~~ som att säga en klocka på denna gård. En annan arbetare på denna gård, hade en son, som rest till amerika, och som skickade sin far en klocka, ett fint arbete. Han var mycket stolt över denna sin klocka. Min far var icke hemma den dag, som han fick den, men när han kom hem, gick han och mötte honom och sopade på långt avstånd. Nu du, har jag en klocka jag som du och visade med stolthet sitt fina arbete. Talesätt fanns icke ha förekommit bland ortsbefolkningen. Män, som hade förkärlek för smycken och prydnader, ansågs nog för lika barnsliga. De fick också veta detta, som de t.ex. råkade i bodväxling med någon, fick de veta att de ej passade för dessa prydnader. Prydnader, som en klockkedja och ringar i öronen

ACC. N:R M. 13759:9,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

9.

kunde en man bära. En stor blockkedja,
som räckte från den ena västfickan till
den andra, ansågs som speciellt manligt.
Ringar i öronen, var också någonting, som
man ej skrattade eller ogjorde sig åt.
Samtidigt som det ansågs för en prydnad,
skulle det också vara nyttigt mot värk.
Direkt opassande för mannen att ta befatt-
ning med blomster och örter var det ej, nu hon
hade det som hobby och ej "ödslade" bort någon
arbetstid på det. Sysmar ansågs denna befatt-
ning mera passande för kvinnor. Kunska-
per, som endast män borde ha, vet jag icke
direkt vad jag skall svara. Kunskaper om
det kommunala och dess skötsel, var ju en-
dast för män. I äldre tid ansågs de s.k.
klokad vara kunniga i trolldom och dylikt.
Allmänheten hade en väldig respekt, i vissa

ACC. N:R M. 13759:10.
10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fall, var de rädda för dem. Det fans ju ing-
en, som ville vara ovän, eller motsäga en s.k.
klok, antingen han var man, eller kvinna.
Även om det fans de, som i någon mån kriv-
lade på de "kloka", ja rent av, ej trodde på
deras underverk, så vågade man ej säga dem
emot, eller på annat sätt förringa dem. För trots
att, om man ej trodde, så trodde man ändå, att
de på ett, eller annat sätt, kunde skada en,
om man öppet visade dem motvilja. I nyare
tid, när de "kloka" blott sysslade med medi-
ciner, som de tillverkade av mångehanda
örter och växter, som läkemedel för både
människor och djur, var deras anseende gott.
Själv har jag, som barn flera gånger hämtat
sådan medicin, hos två stycken kloka gubbar.
Jag har också själv, för egen del besökt en
sådan. Denne "klokk" var som till en mycket

ACC. N:R M. 13759:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

berygtad gumma, kallad "prekebogumman". Denna gumma var på denna orten den mest berygtade "häxa". Hon bodde på en gård, som heter Prekebo i Ävabäcks socken, en 13 k.m. härifrån. Min far och mor har berättat många för en människa otroliga historier. Hon fortsatte sin verksamhet till långt in på 1900 talet. En kvinna som fortsatte efter henne, till blott för några år sedan, ja ända tills han dog. "Prekebogumman" var trodd om, att även kunna trolla, men kvinnan i anseende var gott. Hon var nog fruktad av många, men icke hatad. Det var recepten till kvinnans örtmedicin och likaså läkande salver, som synes fortsatte verksamheten med. Men kan blev aldrig vad hennes moder varit. Tiderna blev ju också andra för en sådan verksamhet.

ACC. NR M. 13759:12.
12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
12.

Någon man ur bonde eller arbetarklassen som sysslat med poesi, har varken mina besättare eller jag hört omtalas. Troligen har detta förekommit gamska lite bland allmogen. Själv tror jag mest det hörde till undantagen, i regel sysslolösa "herrskap". En man, som spelade och sjöng, var ju många gånger eftertängtad, vid olika tillfällen. Tillfällena om spelmännen var mog olika.
En bofast person, för övrigt en strötsam sådan, alltså en man, som vid sidan om sitt arbete, kunde spela och sjunga. Var en väl omtyckt person. En som mer vart det till sitt yrke och ej var bofast, utan gick i bygderna och spela och sjöng. En sådan person, var mog icke direkt hatad, men sitt anseende, som en riktig man hade han mistat. Fiolen var väl i första hand ett pas-

ACC. N:R M. 13759:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
13.

sande instrument, fiolen användes ju i äldre
tid, nästan av alla, såväl bofasta, som kring-
flackande bygdespelemän. I senare tider blev
ju dragspelet ett passande manligt instrument.
De manliga medlemmarna i ett hem, hade i
regel, ett eget byrå, och ett eget skåp.
I ett något senare arbetat bondhem, hade hus-
fadern egen byrå, där gårdshandlingar och
övriga värdepapper förvarades, kassze och små
kontanter. Skåpet användes för förvaring
av sprit, m.m. Till båda dessa möbler, hade
de övriga hushållsmedlemmarna icke tillträde. Döner som var hemma, sedan de var
vuxna, hade samma möbler och rättigheter.
Särskilda rum, hade de manliga och kvin-
liga, om möjligtvis därtill fans. Detta var
nog mycket olika i hemmen, beroende av ytrym-
me och antal barn. Något särskilt om detta kan jag ej beskriva

ACC. N:R M. 13759:14.
14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
14.

"Kvinnliga egenskaper". Spott och fobak, använ-
des i äldre tid av ett fåtal kvinnor, och de
som använde det, gjorde det i smyg.
Det kvinnliga idealet i fråga om detsamma,
var nog bra idag, gamla kvinnoideälet.
Uppförandet skulle vara korrekt, nyckt, och
så där lite nedergivet. Kunnighet först
och främst i den fädernes många handa kvinn-
liga sysslor. Färdighet i arbetet, var av
många olika slag, en skicklig sakerska, t.ex
sades om henne att hon kunde hålla 6 riv-
fag i luffen och det sjunde på väg. Hon
sträckade alltså så mycket, detta var ju över-
drift, men det symboliserar i en viss mån
vad, som ansågs för färdighet. Till detta
får väl också härföras förmågan. En kvinna
som dansade bra räknades också som färdighet.
Därav uttrycket, lätt på foten, som en fjäder.

ACC. N:R M. 13759:15.
15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

15.

Att en kvinna hade karlsjuka, hade väl skiftande orsaker, för som nu. Ett bra utseende, ett trevligt sätt, glad och godsint. Detta var nog de mera allmänna orsakerna. Sedan fans det kvinnor då, som nu, som hade särskilt karlsjuka, av rent sexuellt häxeende.
Ärbetsbetygelser, som att pussa varandra m.m. var dock gamla sparsamt med bland allmogen, det förekom mera bland herrskapsfolk. Kvinnornas ömhetsbetygelser mot varandra, var en omfamning och dubbk i nyggen. Män mot varandra en klapp på axeln. En mans ömhetsbetygelse mot en kvinna, och värtom, visades ej offentligt. Kvinnans anseende inom hemmet, såsom husmoder respekterades till alla delar som hon nu var, en fullgod sådan. På en bondgård med "pigor" var det husmor, som ledde att arbete inomhus. Fromdrande av byudning

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
16.

ar, skedde i samråd med husfar och dan övriga familjen. Men för övrigt helt av hennes överinseende. Undantag fans för något särskilt stort-kalas då någon särskild kokerska anlitades. Representera familjen och inneha nycklar till visthusbod, källare och dylikt, var vanligt för en husmor. Men även i detta fall, ingen regel utan undantag. Det fans dugliga och omtänksamma husmödrar, vars män var ekonomiskt misstänksamma och snåla, så att husmödrarna ej fick ha hand om någonting. Om sådana män har jag mycket hört berättas. Det fans män, som låste eller på annat sätt förvarade nyölbingen och andra matförråd, Skar fill fläsk eller ost, vad som fick användas för dagen. Den husmor som fått en sådan man, tyckes lott var minst av det avundsvärda. De kvinnliga familjemedlemmarnas jämnbördighet

Detta påstående ej för normalt

ACC. N:R M. 13759:17.
17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
17.

med männen, kan väl besvaras med både ja och nej. Det var väl så att i äldre tid räknades väl icke kvinnan för jämnbördig med mannen i något avseende. Inom familjekretsen fans det nog ändå en viss jämnbördighet. Systrar fick äta tillsammans med bröder, även med husfar och husmor och tjänstefolk, i vanliga bondgårdar. I vardagsdag då man åt i köket hade var och en sin bestämda plats, (så är det på många ställen även idag). Vid helger då man ibland åt i bästa rummet, hade var och en fritt att sätta sig, var han ville. På herrskapsställen var det så, att i regel åt ej herrskapet med i köket, utan endast tjänstefolket men även de hade var och en sin bestämda plats. Om någon särskild rangordning förekom bland syskonen, vet jag ej bestämt, men troligen satt de äldsta närmast far och mor, alltså son och dotter,

ACC. N:R M. 13759:18.
18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
18.

Kvinnans ställning utom hemmet. Som ogift hade hon sin frihet, att röra sig och umgås efter eget val. Som ogift menas ej att flicka för hon stod under sina föräldrars uppsikt. Tillräcklig hade nog kvinnan var som helst, men det var ej passande att hon besökte krogar och dylika ställen, vare sig hon var ogift eller ogift. För en ogift kvinna, var det opassande att besöka en dans-tillställning den tides s.k. lekstugor, utan sällskap med sin man. Att kvinnor badade ofta ansågs ej för oanständigt. Badandet skedde dock badkläder och gärna några klyftor i sällskap. Om män störde kvinnorna under deras badande ansågs detta för skamligt. I kyrkan hade kvinnan sin bestämda plats, här har det varit så att det var den vänstra sidan om mittgången och männen den högra.

ACC. N:R M. 13759:19.
19.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det hände aldrig att en kvinna satt i en kar-
bänk eller kvällom. För övrigt var förordning-
en här, att varje större gård, bygdelag, eller so-
ke, hade sina bestämda bänkar, på så sätt
blev det ju bestämda platser för alla. De som
hade råd köpte bänkar, betalade en viss summa
per år och där fick ingen annan sitta.
I processioner gick en gift kvinna bredvid sin
man, kvinnorna för övrigt före männen.
Vid bjudningar skulle alltid kvinnan gå först.
I stämman fick kvinnan deltaga, men det
var sällan någon gjorde det. Det ansågs
för kvinnan mindre passande. Berättaren
Per Johansson omtalar att hans far var kom-
munalordförande åren 1892-1904, men såg al-
drig en kvinna på stämmorna. Som änka
till en egendomsägare, fick ju änkan även
rösträtten, om ej vuxna söner fans.

ACC. N:R M. 13759:20.
20.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hennes ställning blev det sättet en annan.
Hon fick nu bland annat rösträtten för egendomen. Plagg och ting, som var särskilt kännetecknande var, förkläde, silke(duk), skal en större, en mindre. Den stora skalen var avsedd att användas, om man gick, eller åkade en längre sträcka. Den var så stor, att den räckte att sveja om huvudet och hela kroppen. Den mindre en s.k. halvskal, om huvudet och axlarna. Som speciell kvinnoegendom ja väl brudkistan bevarktas. En sådan kista fördes av brudeu med, fick det blivande hemmet. Dessa kista innehöll förutom linne m.m., som i regel tillverkats och sytts av brudeu själv, även hennes, små personliga ägodelar. Här i mitt hem har vi min mormors brudkista, den är ganska stor, med fack allerhyllor inuti. Hennes namn och årtalet 18$\frac{26}{10}$58, vackert målat

ACC. N:R M. 13759:21.

21.

Som prydnader var det vanligaste, finger-
ringar, ringar i öronen, brochar, medaljonger.
Senare tid när klockorna började göra sitt
intåg, var det vanligt bland bättre ekono-
miskt lottade kvinnor, att de hade hals-
kedja, med klockan fäst i denna.
Ute vägs sällan en kvinna med håret bart,
men inomhus hade hon det. Kortklippt hår var
icke brukligt, endast om någon fått sår i hu-
vudet, så hon var tvungen att klippa för det.
Någon härklippt kvinna fanns icke heller
vännda själ ha förekommit här, förän
kringresande judar betalade kvinnorna för
att få klippa av deras hår. Dessa klippning
är knappt av särskild historia, men jag berättar
lite grand om det ändå. Dessa judar var till
det lyckligaste enviga med att få klippa kvinnors
hår. De betalade med med näsdukar, eller

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

21.

ACC. N:R M. 13759:22.
22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
22.

med olika slags kramsvaror, även med
prenumerationer. Det var förstås de fattiga, tjänste-
flickor och tarparflickor, som sålt sitt hår för
deras klippsax. En flicka, som hade t.ex. 36-
50 kr i årslön, var ju frestad av en liten rem-
gåva eller några kronor för sitt hår. De
flesta ångrade sig bittert efteråt. Anled-
ning till att ångra sig, fick de alltid. Först
en lång tid var ju håret fult och de fick
hörcas mycket stryk och förtal från andra.
Det fans de som blev sjuka och nervösa och så-
lunda lida hela sitt liv för detta. Som barn
hörde jag många sådana historier berättas
om kvinnor, som sålt sitt hår till judar.
En kvinna, som fick barn före äktenskapet an-
sågs, som skamligt, likaså för en änka med
oäkta barn. För kvinnan som hade oäkta
barn, spelade detta för henne en betydande roll

ACC. NR M. 13759:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i jämförelse med mannen på äktenskapsmarknaden. Att vara fader till ett utomäktenskapligt barn, var ju under den långa fattigperioden, näst-an helt utan ansvar. Modern däremot fick ju ha sitt barn, ansvaret och skammen ensam. På äktenskapsmarknaden, var en kvinna med många barn, ej så eftertraktad. Hon måste föda med sig, sitt eller sina barn till bordet och var den vara blev det gärna mog i ett äktenskap ända. Fadern däremot var lika fri och ensam som förut, så för honom spelade det en mindre roll. Att vida ansvägs för oparstande för en kvinna och förekom troligen ganska lite före 1900 talet. Fast det förekom ju att brudar red till kyrkan till sin trigsel. Tregel var det en brud med rika och ansedda föräldrar. En sådan rätt ansvägs ej för oparstande. Till detta användes en värstfödd stodel, hon satt alltså

ACC. N:R M. 13759:24.
24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
24.

ej "grensle", utan satt med båda benen, vid
samma sida om hästen. Vid kyrkan fanns
ofta sten placerad lagom hög för bruden
att stiga av på. På denna sten skulle hon
sedan stanna kvar, för att beskådas av all-
mänheten. Därav uttrycket, "att stå på
den heta stenen". För övrigt att köra eller
taga annan befattning med hästar, ansågs di-
rekt ej opassande, utan förekom ofta lika.
Kvar fog inga kvinnor befattning med.
Om kvinnan trodde ej, att hon hade större
fallenhet för trolldom o. dyl. än mannen.
I så fall, så långt tillbaka i tiden, då tron
på häxornas makt existerade. Endast de s.k.
"kloka" ansågs besitta makt, att skada dem som
gjorde dem emot. Om man var stadd i ären-
de och mötte en kvinna, ansågs som oturs.
Man trodde på att någon olycka skulle inträffa.

ACC. N:R M. 13759:25.
25.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

25.

För att skydda sig mot den väntande olyckan, vände man sig om och spottade fra gången. Sådant möte kallades här för "kärringmöte". Ett sådant möte gälde endast, om det var en gift kvinna, som mötte en man, en ogift hade ingen betydelse. Det gälde ej heller kvinnor emellan. Nymodigheter i klädsel, var noga lika för man och kvinna. Det fans både män och kvinnor, som var svaga för nymodigheter. Likaså de som ville hålla fast vid det gamla. Män övergick fortare, från kröktstövlar till storstövlar, de kvinnor från sina gamla skor, till mörkängor. Vid större gårdar om det rattså fans utrymmen, hade kvinnfolken särskilda rum, där fans då såväl spriorkammare, som pigkammare. Pigloft gälldo endast sommartid, till dessa fans ingen eldstad. Däremot i de små torp, backstugorna, fans

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i regel blott ett kök och rum. Då var möjligheterna till delade rum obetydliga. Som barn fick jag bror och syster dela bädd i många år, men efter tioårsåldern var det ej vanligt.

"Manliga yrken och sysslor". Yrken, som byggnadsmästare, smeder, murare och sned, var väl ansedda yrken. Målaryrket däremot, var ej så väl ansett. Föraktade yrken vet jag ej mer än att slakta hästar och kasterera de samma, detta utfördes mest av s.k. rackare, "fattare", detta sägs med stort förakt. På de större gårdarna var dyrskötare, såsom "kogubbar", "svinagubbar" mått föraktade, men ej en hästskötare. Varför ett yrke gav en man ett bättre anseende, än ett annat, är kanske lika svårt att förklara. Varför målaryrket inom byggnadsbranchen hade större anseende, än de andra yrkesmännens, var jag rätt många alternativ. Det ansågs ej så mödosamt att ett hus blev målat.

ACC. N:R M. 13759:27.
27.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
27.

Målaryrket kunde utföras av en tropsligt svagare individ än t.ex. timmermannen. Målarna ansågs ofta, för lite smått folkiga, detta troddes bero på den starka doft av terpentin m.m. som de inandades. Målararbetet i sin helhet betraktades, som kladderi. Kogubbar och svingubbar på de stora gårdarna, var i regel gamla gubbar, ofta hade de något lyte, eller fördärvat och skadat sig i arbetet ute på gården och sedan blivit ko och svingubbar. Det förekom nästan aldrig att en ung och frisk man, var ko- eller svingubbe. Skräddare var också ett smått föraktat yrke, det ansågs att han icke dugde något annat till. I stort sett var alla yrken, som icke krävde, så mycket av tropsstyrka, lite smått föraktade. Undantag får göras för ko och svingubbars, för detta var ett hårt arbete. Uppseendet för yrket låg också mycket i dess lönsamhet.

ACC. N:R M. 13759:28.
28.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
28.

Mjölkning besattade aldrig en man sig med. Detta minns jag från min barndomstid. Att det aldrig fans något manfolk, som mjölkade. Nu däremot är det knappast, det är ett fåtal kvinnor, som mjölkar nu. Även malslagning, hatt bakning, gjorde nog aldrig en man. På ett ställe där husmodern blev sjuk och det ej fans några döttrar eller pigor, bad man en granne kvinna om hjälp. Trädgårdsarbete var också mest kvinnogöra, en del grövgöra utfördes dock av män. Bärplockning var helt kvinnogöra. Slåtter utfördes i en viss mån av män. När höet skulle "vålmas", stackas omvändes till detta, en större och kraftigare räfsa. Detta arbete utfördes av män, liksom slåtter av kvinnor. Tvättning av tyg, gjordes aldrig av män. Det fans en tid, när det här på orten och även mera i socknarna närmare Borås

ACC. N:R M. 13759:29.
29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

29.

Värdes "Jalusier" som hölles eller hängdes i
fönstret till skydd för insyn. Dessa värdes av
spåretade brästicker. Denna väfning utfördes
av män, i regel vid brist på annat arbete.
Men det fans också män, som hade denna väfning
till yrke. Systematiskt undan för undan, har väl
sådana arbeten, som i gångna tider ansets för
speciellt kvinnliga eller manliga utjämnats.
Men ända till 1926 talet, hölles hårt på dessa
gamla traditioner. Husbygge är fortfarande
säsongsarbete här, en speciellt manlig sysselsätt-
ning. Körslor med häst, lättare sådana, har en
rätt lång tid utförts av kvinnor. Det är icke
alnmänt, sättare sagt, ganska sällsynt.
Om sysslor vid fäbodvallar, får jag utesluta att
besvara, av den anledningen, att sådana aldrig
funnits här i orten. En gosse fick nog icke
hjälpa till i köket eller kusthållet, med mer

ACC. N:R M. 13759:30.
30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

30.

äro handräckning och gå ärenden för husbål-
lets räkning. Här på orten har det ej varigt
vanligt att flickor vallat djur. Arbeten som
~~voro~~ ansågs som menliga för en man eller
gosse, var alla de som ansågs, som speciella
kvinnoarbeten. Passande sysslen för hjälpsök-
ande kvinnor var nog rätt många. Karda ull
och spinna, väva. Sticka, sy vantar av ull-
garn, nyöckning på de större gårdarna, som
hjälpreda eller föreståndarinna vid slakt, kokeri-
ska vid större kalas. Många kunde kombinera
en del av dessa nämnda arbeten. Direkt föraktade
sysslen vet jag ej om, men till mindre ansedda hör-
de t.ex. att av fräkenistar göra reispas och se-
dan gå omkring och sälja. Detta betraktades
som en fäckmantel, för rent tiggeri. Kvinnor
som ville ha sitt anseende bevarat, gjorde ej
sådant, det var mest stövalleriantor o. dyl.

ACC. N:R M. 13759:31.

Läkekonsten var ej kvinnornas särskilda kunskap. Den utföddes även av män, fast kvinnorna var nog i majoritet. På två gårdar och torpställen, fick kvinnorna ofta hjälpa till med egenarbete även gödselspridning. Så länet egande dem icke. I bostadshuset och om det fans särskilt byggd visthusbod, var det kvinnorna, som skulle se till, att dörrar och fönster voro stängda. Men ej ladugård och magasinsbyggnader. Djur som särskilt skulle skötas om av kvinnor var, grisar, kalvar, får, getter, och höns. I lättare försåg, som vatt köra en tröskvandring t.ex kunde göras av en kvinna. Med mjölkning och all husbållsarbete, förutom handräckning, fick kvinnorna aldrig någon hjälp av männen till. Vid byte hade icke männen några särskilda uppgifter. Var det

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 13759:32.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

flickor, som begynnade, brukade pojkar, på tvärlarna att hjälpa dem med att lyfta vakten i höstkarcen, men detta ansågs för mycket skull. Vid lantbruket hade männen sina arbetsuppgifter. Detta ansågs gemensamt av kvinnor och män. Vid slåtter var det mannens uppgift att slå, kvinnans att räfsa det förberedda. När höet skulle stackas "välvas" var mannens uppgift att stackbygga det, kvinnans att räfsa. Om höet sedan kördes in, var det mannens uppgift att lasta, kvinnans att räfsa, i vissa fall, taga emot och trampa i lasset. Ovanställen där, som ingen dragare fans, bars höet på ryggen i en därtill särskilt använd "båga". Mannens uppgift var att bära den, kvinnans att hjälpa till att lyfta på den och räfsa runt. I vissa fall fick kvinnorna även bära. Vid skördearbete, var mannens uppgift att "meja" säden,

ACC. N:R M. 13759:33.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kvinnans att ta upp och binda den samman. När den hängdes upp på störar, samlade kvinnan samman och räckte den till mannen, som med "rialock", band den fast vid stören. Vid löutäckt, högg männen i kull träden, kvinnorna högg av grenarna, samlade och band den till kärvar. Tragel, halst sommartid hade kvinnan längre arbetsdag än mannen. I slott och stördetid, när de gemensamt arbetat med detta, hade kvinnan när kvällen kom, mjölkning och mat att anbesörja. Även vintertid var nog kvinnans arbetsdag längre. Om man satt upp en vän, som skulle vara medvärd till en viss tid, fick detta arbete göras, ofta efter vanlig slutad arbetsdag. Även vid juststören blev kvinnans arbetsdag längre än mannens. I självhushållets tid, när alt, såväl kläder, som mat skulle göras i hemmen, blev nog alltid kvinnans arbetsdag lång

ACC. N:R M. 13759:34
34

Ensamt män i ett arbetslag, betedde sig nog lite annorlunda, än när det var kvinnor med. Även om männen icke var så särskilt finkänsliga, blev deras uppförande och språk, i en viss mån annorlunda. En ensam kvinna, vilket väl sällan i ett arbetslag av flera män, men om så skedde ansägs det nog icke lämpligt. Lite skämt blev det nog vid sådana tillfällen, mycke olika förnöjen, beroende av vem kvinnan var som kom var av männen respekterad eller ej. Kvinnor som umgicket med män, kan jag ej lämna exempel på, men män som umgicket med kvinnor däremot. Sådant min jag själv från min barndom. Jag är född i en större gårdshär, där helst sommartid, män kvinnor och barn hade gemensamt arbete. Där hände rätt ofta att, att män, helst då pojkar, retade flickor på olika sätt, så att de grälande, lämnade arbetslaget. Flickor som hade lätt för att försvara sig

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
34.

ACC. N:R M. 13759:35.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

35.

bröllsgäster var svårt på att räcka med. Taklagsfest fick ej kvinnorna vara med om. Ej heller har ej kvinnor, deltagit i byggnadsarbete här. Taklagsfästen är ej heller så gammal här på orten. För fick byggnadslaget, när takstolen å byggnaden restes färdig, att kanna bränvin, att dela sig emellan, i regel drakspen ner på platsen, detta var hela festen. Slåtteröl, skördegille, bryggille m.m. var gemensamma fäster för män och kvinnor, unga och gamla, gifta och ogifta. Alla som hade deltagit i arbetet var med på fästen. Något särskilt att beskriva om mäns eller kvinnors deltagande i dessa gillen, tror jag ej finns något av värde. De åt och drack och dansade på logen. Ewanut firade ej kvinnor några arbetsfäster, vad jag har kunnat utforska. Det skedde nog endast vid byadsingar, dägar man som ensam besökt en sådan sammankomst och vad kvinnorna

ACC. N:R M. 13759:36.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
36.

då skulle sagt, eller hur de skulle reagerat, kan jag ej beskriva. Vid barnfödsel skulle mannen vara ensam, även om fordegumma var tillstädes. Kvinnan skulle då hålla sin man i handen, under värkarna och själva födseln, sedan fick han ej vara närvarande. Ev främmande man eller män fick ej komma in i huset.
Det första barnet skulle bäras till dopet av mannens föräldrar om båda levde. Om en av barns föräldrar levde t.ex modern, skulle hon ha en av mannens släkt, som partner. Ett barn bars aldrig till dopet av en kvinna. Andra barnet var moderns föräldrar, som bar till dopet. Samma alternativ gällde där om ej båda levde. Hade man många barn, var det närstående släktingar i tur och ordning, om dessa fröt, grannar och goda vänner. Valet av fadderar var nog lika viktigt av båda könen. Fadderna skulle i första hand

ACC. N:R M. 13759:37.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

37.

vara av föräldrarnas slägt och i regel ogifta.
"Vid bröllop". Som bönemän voro alltid en man. Några uppdrag för de unga männen, som en svensk eller flicka ej fick vara med om, har jag icke hörts omtalas, eller lyckas få reda på. Speciellt kvinligt arbete före bröllopet, var ju att, som fullhörde förberedningen för själva fracaset. Husets rengöring, brudens dekorering, prydande av huset ingående. Männens speciella arbete var att ombesörja stolt, göra rent å snygt i ladgårdshus å gårdsplan, ordna med plats åt de hästar, som bröllopsgästerna åka efter. Gemensamt arbete för flickor och pojkar var bland annat att bygga äreport. Om utklädsel av man till kvinna och kvinna till man, kan jag icke mycket berätta.
Detta hör troligen samman, med möhippor och svensexor, då klädde sig deltagarna ut sig på olika sätt. Denna tradition har icke förekommit här

ACC. N:R M. 13759:38.

38.

på så långt tillbaka i tiden, att det varigt svårt att få upplysning om detsamma. Särskilda sysslor för män under själva bröllopet var att kappa upp ölet och servera eller rättare sagt hälla upp spriken. Kvinnorna satt samlat, som hade med kalaset att göra. Någon särskild plats i bröllopsgården hade kvinnorna ej, denna sad var nog mycket olika, att efter bröllopsgårdens seklynnne. Som plats hade kvinnorna gärna eget rum, manias placerade man sig efter den tidens berättade rang och värdighet. I kyrkan var placeringen att kvinnor satt vid den ena sidan om gången, vänster, männen till höger. Brudparet, föräldrar och släktingar satt närmast framme åt altaret till, sedan gifta, längst bort ogifta. Placeringen i bröllopståget var densamma, undtaget man gick eller åkade.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

38.

ACC. N:R M. 13759:39.

"Vid begravning" Det var i regel en man, som vakade den döde. Män hjälpte också till att lägga den döde i kistan, om han eller hon var lång, så kvinnorna ej orka. Det annat dithörande arbete omhesörjdes av kvinnor. Den som vaka en död man, fick behålla den kvin, han vaka med. Om likvaka hölls, gjordes detta av kvinnor. Det var också vanligt att i likrummet tända ljus. Om det var man eller kvinna, var kistan lika prydd och lika målad, nästan alltid svart målad. De som hade bättre råd, var kistan prydd med sorgflor. Barnkistor helst riklig små dådana målades vita. Om lik av olika kön, som födes samtidigt till kyrkogården och samtidigt skulle jordfästas, borde icke några bestämmelser eller traditioner varigt vanliga, om vilket, som skulle vara först. Om så varit fallet skulle säkert någon av mina berättare, hört talas om detta.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
39.

ACC. N:R M. 13759:40.
40.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
40.

Män och kvinnor hade ingen särskild plats i sorgetåget. De närmast sörjande gick först, sedan andra släktingar, sist övriga inbjudna. Någon särskild anordning på hästen, eller hästarna, som drog liket, har icke förekommit här, som markerade om det var man eller kvinna. I kyrkklockorna ringdes lika för man och kvinna. Däremot var det skillnad vid själaringning, för äldre och barn, vilket det är här ännu i dag. Vid klämtning såväl, som ringning, börjas med den stora klockan för äldre, den lilla för barn. Däremot var det vanligt, att det ringdes olika längen, såväl vid själaringning, som framringning vid begravningen, om den döde var rik eller fattig.
Om det var en rik och ansedd prumk, själaringdes det en hel timma och mer ibland, längre än för en fattig, likaså vid framringningen.

ACC. N:R M. 13759:41.
2/1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
41.

"Vide helgar". Till jul fick kvinnorna mycke extra arbete. Slakt, stöpa ljus, baka av massa olika sorters bröd, bryggа, skura golven med sand. Skura golven med sand, ogjordes endast till de stora helgarna. Till detta fick kvinnorna hjälp av männen. Ett speciellt manligt arbete var, att med "ogaurister" skura golven. De andra av årets högtider, blev ju även de, ett extra arbete för kvinnan, med sängäring, extra bak. m.m. Nyår var väl inget särskilt, fast kan jag heller icke nämna något särskilt speciellt. Pingst var ju blommorna och löfvets tid, som då skulle plockas och brytas, till att pryda hemmet med. Midsommar hade inte, så där särskilts firats här, så det gjort anledning till något extra arbete. Tydor, såsom att ge akt på gröda i åkrarna m.m., var icke speciellt för kvinnor, det gjordes av alla i att hem.

ACC. N:R M. 13759:42.

42.

Jämnfört med flickornas drömgröt, "som spådom". Brukade pojkarna äta en "saltkaka", denna kaka egandes mycket salt. Den åts av pojken innan han lade sig för natten. På saltet fick han en förfärlig törst och orolig och drömmande sömn. Ungdomens umgängesformer.

Dans och lek ordnades, såväl gemensamt, som var för sig. Det var alltså, både flickor och pojkar, som tog initiativet till detta. Sommartid kunde man åtan vidare träffas på en bestämd plats för lek eller dans. Min far och mor har berättat om detta från en gård här i trakten, som heter Jerbäcksbyn, där de båda i sin ungdom trade plats. På ett gramstående blatt en 2-300 m därifrån, som även fans en affär, brukade ungdomen utan vidare samlas till dans-lek på gårdsplanen. Det var ej vanligt, att flickor ensamt gick samman till dans-lek. Men sådana tillfällen fans ju också

FOLKLIVS-ARKIVET LUND

42.

ACC. N:R M. 13759 : 43.
2/3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
43.

t.ex på flickbjudningar, då inga pojkar fanns med. På utflykter eller på väg till en dans, blev det nog blandning. Ungdomen tågick från gård till gård, så vuxna fick följa, till det slutliga målet. Om flickorna och pojkarna i början tågick var för sig, så brukade denna ordning ej räcka så länge. I varje fall ej, likså de kom hem igen. Möjligheten för en flicka och pojke att träffas, var väl ej så många, eller likställda som för mellersta ungdom. Men många och olika möjligheter fanns ju ändå.
De träffades på skördegillen, slöjdöl, julkalas, på helgdagar, efter slutad arbetsdag m.m. Vid potatisplockning t.ex, som i regel var ungdom till, hade de kanske samma väg hem, "eller fick det". En pojke kunde stämma möte med, och gå det med en flicka. I början skedde sådant i smyg, under mörka kvällar då de kunde känna sig säkra för uppdäckt. Sällan det ej var något bestämt mellan en flicka och en pojk

ACC. N:R M. 13759:44.

visade de sig icke gärna, åtminstone offentligt.
Om en flicka, som rättför mycket sökte ungkvällskap, sades att hon var kvartstokig. På äkta gammalt ortsspråk "kindbo" "att ho va kärvagaen".
Om en pojke som var flickorna efterhängsen, blev uttryckt att han var efterhängsen å "påbärlig".
Grova ord och sexuella anspelningar pojkar emellan, var nog gamska vanligt. En pojke ville gärna skryta med sina sexuella erövringar.
Den andre ville icke vara sämre, följden blev att om en sade, så var det, desto flera som gjog.
Många flickor fick i detta hänseende ett falskt rykte. Det var nog bättre i gärning än i namn.
Innen flickor och pojkar emellan om sexuella ting var gamska reserverad. En pojke som i flicksällskap yttrade, eller gav anspelningar på sådana ting. Fick skuld för att vara, som de gamla sade och säger än idag, "förstörd". Julen i mun.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 13759:45.
46.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Om samtal om sexuella ting, flickor emellan förekommit, är svårt att få reda på, det skedde i varje fall ej på öppet, som pojkar emellan. Förekom också det, men icke i större säkerhet, troligen mellan två, med varandra förtrogna flickor. Skämt förekom nog, när man om somrarna låg i lådor. Ett var att låsa inne den, som fans där, så de ej kom ut, förrän någon av gårds folket öppnade på morgonen. Ökenamn var också vanligt för både, som man själv var en eller annan anledning blev begåvad med, eller fått i sin egen föräldrarna. Ökenamn med anspelning på ett kroppslyte var vanligt. Något särskilt ökenamn, som flickor hittat på om pojkar kan jag ej ge exempel på. Exempel på ökenamn på flickor. "Räcka", "lura", (troligen hade de vanligt många sådana djur). "Skranka", en flicka, som var lång och mager, "Skranka Kättlös" (en lång och mycket mager flicka) "Bulfragnen" (en tjock och otymplig flicka).

ACC. N:R M. 13759:46.
47.

Gåsen, (en flicka med lättrande gång). Många liknande öknamn fanns, men exempelen fanske räcker.
Även män fick öknamn, ofta efter gårdar, som de bodde på. Exempel, "Orsen" (istället hette Arnäsen)
"Göken" (efter Götatorpet) "Flanken". (En som mycket vistades i byarden). "Plutten" (en mycke liten man)
Ett flicknamn, som kanske icke bör förglömmas var.
"Ättarumpaskåpet" (En mycke stor och otymplig flicka)
Det var kanske direkt icke skamligare för en flicka att ha ett öknamn, än en pojk, men i en viss mån, fick hon nog lida mer för det, än en pojk. Många fick ju direkt ärekränkande öknamn, fast det gälde, såväl män, som kvinnor.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
46.

ACC. N:R M. 13759:47.

48.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
47.

Mannens skägg. Denna mantiga prydnad, vill jag belysa med följande, som min far berättat. På en gård här, som heter Skönabäck, var den tid som berättelsen hänsyftar till, en underlydande gård till Mölneby. På Mölneby fans en skutbana, belägen vid den gamla Kinnakers färsning. Här brukade gårdarnas och orters folk om söndagarna, samlas för att skuta. På Skönabäck fans en man vid namn Mårten Josefsson, som hade ett vackert, helsvart och vårdat helskägg. Han var då en 35 år gammal och aldrig rakat sig. En söndag rakade han av sig allt skägg och gick sedan med de andra till skutbanan. Alla som såg honom hade svårt för att känna igen honom. En förvaltare på Mölneby, som hette Björeg, gick fram till honom och frågade "är detta Mårten, (ja) Varför har Mårten rakat av sig skägget? Låt det växa igen var hans kommentar. Detta gjorde Mårten, han hade sitt (skägg) till nästa söndag.

1938